

Učitel matematiky

Martina Bečvářová

František Josef Studnička, jak ho neznáme

Učitel matematiky, Vol. 5 (1997), No. 4, 247–255

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/151374>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1997

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

FRANTIŠEK JOSEF STUDNIČKA,

JAK HO NEZNÁME

MARTINA NĚMCOVÁ

František Josef Studnička byl prvním profesorem matematiky s českým vyučovacím jazykem na pražské univerzitě. Narodil se roku 1836 v Janově u Soběslavi. Po studiu na gymnáziu v Jindřichově Hradci (maturita 1857) a na filozofické fakultě vídeňské univerzity (doktorát 1861) působil krátce jako soukromý učitel v Miskowitz (dnešní Myslkovice, asi 2 km od Janova). Od roku 1862 byl suplujícím profesorem matematiky a fyziky na vyšším německém gymnáziu v Českých Budějovicích. V roce 1864 požádal o místo asistenta na Polytechnickém ústavu království českého. Nastoupil jako honorovaný docent vyšší matematiky a analytické mechaniky k prof. Gustavu Skřivanovi (1831–1866); po jeho smrti byl jmenován řádným profesorem.

V roce 1871 změnil František Josef Studnička své působiště. Byl jmenován řádným profesorem matematiky pražské univerzity. Po rozdělení univerzity přešel na její českou část. Tam byl až do své smrti v roce 1903 jediným řádným profesorem matematiky; více než třicet let tak ovlivňoval výuku matematiky na české univerzitě. Velký vliv měl rovněž na přípravu a výchovu středoškolských profesorů.

František Josef Studnička byl jedním z našich nejvýznamnějších popularizátorů přírodních věd druhé poloviny 19. století. Patřil ke generaci přírodovědců a matematiků, která završila obrozenecské tendence české vědy. Psal popularizační články z matematiky, fyziky, astronomie, meteorologie a historie matematiky a přírodních věd. Usiloval o povznesení české vědecké práce v matematice i v přírodních vědách. Napomáhal rozvoji vzdělávání mládeže i žen. Vědecky pracoval zejména v teorii determinantů (více než 50 prací). Je autorem vysokoškolských i středoškolských učebnic matematiky a třídílné učebnice *Všeobecný zeměpis*.

Profesor Studnička byl členem řady významných spolků, společností a organizací. Zasloužil se o rozvoj Jednoty českých matematiků (od roku 1869 byl jejím protektorem), o vznik *Časopisu pro pěstování matematiky a fyziky* (v letech 1872–81 byl jeho prvním výkonným redaktorem). Přispěl k rozvoji Svatoboru, Národního muzea a Matice české. Byl členem Královské české společnosti nauk (od r. 1871), České akademie (od r. 1891) a několika zahraničních vědeckých společností a akademií. O životě, díle a další činnosti F. J. Studničky viz [P], [N1] a [N2].

Studničkovy aktivity a zájmy byly velmi široké. Popularizoval přírodní vědy, organizoval měření srážek v Čechách, sám dlouhá léta obsluhoval jednu z měřících stanic, psal recenze, články, fejetony, rád a dobře přednášel při nejrůznějších příležitostech. Hovořil vzletně, psal lehce, s humorem glosoval různé události.

Seznamme se s několika výtvary, které vybočují z jeho profesionálního zaměření.

V roce 1857 složil *Studentskou čtverylku*, která se poprvé hrála o prázdninách téhož roku na abiturientském plese v Soběslavi. Uvedme malý úryvek z tohoto půvabného dílka:

*Veselý študent si zakřepčí rád,
proč by ne, proč by ne, vždyť je též mlád.
Veselý študent si zakřepčí rád,
proč by ne, proč by ne, vždyť má též s kým.*

*Aj! slečno milostná,
raďte započít rajský, rajský náš ten rej!
Aj! slečno milostná,
raďte započít rajský, rajský náš ten rej!*

*Veselý študent si zakřepčí rád,
proč by ne, proč by ne, vždyť je též mlád.
Veselý študent si zakřepčí rád,
proč by ne, proč by ne, vždyť má též s kým.*

*Ach! Kdybychom život svůj tak
tráviti mohli rozkošně.
Ach! Kdybychom celý svůj život
tráviti mohli tak roztomile!*

Studnička napsal celou řadu recenzí a posudků na učebnice pro různé typy škol. Navíc zveřejňoval i pouhá oznámení, že kniha vyšla nebo vyjde. Recenze byly doplněny stručnou charakteristikou obsahu učebnice a doporučením, jak ji využívat při výuce na příslušném typu školy. Jeho recenze byly vesměs příznivé. Studnička se hlavně snažil povzbudit autory k další práci. Jedinou výjimkou je následující kritika; recenzovaná učebnice musela být opravdu odstrašující, když mírný a shovívavý Studnička napsal:

Kdo se chce poučiti, jak se nemá psáti o fysice pro nižší školy, nechť si přečte knihu:

*Fysika pro nižší školy,
sepsal Jan Kopecký, učitel při měšťanské škole.
Druhé opravené a rozšířené vydání.*

Neznáme špatnější učební knihy vůbec a fysikální zvlášť, takže ji tuto jen co odstrašující příklad uvádíme, aby se poznalo, jaké nesmysly jest s to napsati o fysice ten, kdo jí nerozumí a při tom není ani schopen správně myšlenky své vyjádřiti. Povážímeli, že druhé toto vydání jest podle vyjádření pana spisovatele již opraveno, posoudíme snadno, jak asi vypadá první. Nešťastný nakladatel, který tolik peněz vyhodil na literární škvár tento! Kéž by možná bylo, aby se mohl na panu spisovateli hojiti! Pak by zajisté leckterý mazal nechal spisování knih a učil by se dále.¹

Studnička též sepišoval rozmanité populární přírodovědné výklady a úvahy. Patrně byl motivován nedostatkem českých populárních prací. Jeho články si všímaly vztahu člověka k přírodě, rozvoje lidské společnosti, přetváření krajiny a lidské budoucnosti. Jsou psány čtivě, svěže, často přímo poeticky.

Patřme na veselé dítko, jak blaženě poskakuje na louce květinami poseté, kvítko za kvítkem sbírajíc, jak nad svou peřestou kořistí jásá, jak sobě vykračuje ozdobivši se květinami aneb jak je pečlivě přesazuje do své mikroskopické zahrádky. A jak smutně klopí očka svá, vadnouli mu miláčkové jeho!²

¹ ČPMF 3(1874), 289

² O poměrech člověka k rostlinstvu, Osvěta 3(1873), 259–270, str. 260

FRANTIŠEK JOSEF STUDNÍČKA
1836 – 1903

Studnička náruživě využíval příležitostí k slavnostním či populárním přednáškám. Přednášel v *Americkém klubu dam*, v *Jednotě českých matematiků*, ve *Spolku pro podporu posluchačů filosofické fakulty*, na různých sjezdech a oslavách nejrůznějších výročí. Jeho přednášky bývaly hojně navštěvovány. Přednášel elegantně a s humorem. Do svých přednášek zařazoval vážná i méně vážná témata, pronášel oslavné přípitky aj. Uvedme část Studničkovy přednášky, kterou proslovil na *Druhém sjezdu českých lékařův a přírodozpytcův* v Praze v červnu 1882.

Odbýváje druhý sjezd českých lékařův a přírodozpytcův, snažíme se zajisté všickni, abychom nejpokročilejší stanovisko těchto věd zaujali a zároveň patrným učinili obrovský pokrok, ježž na základě přírodních věd učinilo lidstvo na dráze postupující své vzdělanosti. Avšak žádné akademické líčení, žádné statistické porovnání není s to, aby nám tak jasně a názorně před oči představilo výsledky a služby, jež člověčenstvu poskytují vědy přírodní v nejširším jich objemu, jako by učinilo náhlé objevení se člověka pravěkého v našem shromáždění dnešním. Račte si představit, v. d., že by se mezi námi zde holdujícími octl pravěký obyvatel divoké Šárky, jehož utensilie naši archeologové s takovou pietou co svědky tak zvaného pravěku uchovávají, a račte si v duchu seřaditi dojmy, jakéž asi spůsobí náš celý ensemble na jeho antidiluviální názory, a jaké vzbudí jeho vzezření v nás, odchovancích dvoutisíciletého postupu kulturního! — On halí se v neupravenou kůži medvěda jeskynního, my střídáme svou toalettu s každým novým číslem časopisu, evropskou akademií oděvní vydávaného; on mlatem ubíjí v nebezpečném souboji divokou zvěř, již náš myslivec z bezpečného úkrytu usmrcuje bleskurychlou kulkou; on pracně rozštěpuje dlouhé hnáty své kořisti, aby tukem si zvýšil skromnost hrubé kuchyně své, my dráždíme labužný jazyk svůj jemnými extrakty v pořádku zvláště komponovaném umělci kuchařskými; on choulí se doma před mrazem v jeskyni divoké při čmoudícím ohni, my hovíme si v uměleckých stavbách na pružných lenoškách v teplém vzduchu, našimi kalorifery stále střídaném. Klikaté dráhy, jež v neviditelném moři vzdušném probíhá bumerang divochů, nápodobuje novověký inženýr v granitovém útrobí našich horstev, spojení pohodlné

vyváděje tam, kde příroda nakupila hradby nebetyčné. — Blíží se bouřka. A tu se třesa, prosí pravěký náš krajan úpěnlivě Peruna, aby ušetřil ho svým bleskem hromotlukem, kdežto klidný našinec sotva dohlídne, zdali hromosvodný drát jest v pořádku. My steno-, foto- a telegrafujeme i -fonujeme, kde šárecký prabydlitel sotva ostrím kamene načmáral nějakou runovou čárku na bělostné kůře březové.³

Své literární sklony projevila Studnička i v řadě fejetonů, které uveřejňoval o prázdninách zejména v *Ohlasu od Nežárky* a které s humorem glosovaly aktuální události, např. nepříznivé počasí.

Kdyby se Tě, velevážený čtenáři, někdo ptal, jaké má J. Hradec klima, vím, že by Tě uvedl do značných rozpaků; neb jaké kotrmelce provádějí letos všichni činitelové, jichž složitým součinem jest to, co již starověký Strabo nezval Klima, jest až k neuvěření.

Ráno smaží Tě letní slunce tak nemilosrdně, jako by z Tebe měly býti řízky Vídeňské, dámám tak milé; odpoledne přijde pak z čista jasna malá bouřka s velkým deštěm, po němž dostaví se tak studený vítr, jako bychom se pojednou ocitli někde v Gronsku. A tak střídá se neustále jeden extrém s druhým s převahou špatnosti, že pouha tato nestálost jest jedině stálým znakem letošního leta. Kdož by tu nenaříkal!?

Nejvíce jsou arci politování hodni tak zvaní „luftáci“, kteří v létě zaměňují pohodlné své byty velkoměstské za těsné jizby venkovské, a pak všichni předplatitelé plováren, jimž osvěžující koupání a plavání jest hlavním požitkem ve dnech psích proto tak zvaných, že pouze pes v chladné boudě přivázaný s nimi jest spokojen.⁴

V jiném fejetonu Studnička popisuje, jak zakoupil na trhu v Jindřichově Hradci hrneček s neobvyklým nápisem, jak nad ním přemýšlel a nakonec podal osobitý výklad jeho smyslu.

³ Oznamovatel druhého sjezdu českých lékařův a přírodopytcův v Praze 1882, č. 5 z 3. 6., str. 45–46

⁴ *O špatnosti letošní povětrnosti*, *Ohlas od Nežárky* 23(1893), č. 33 z 18. 8., str. 1

Jsouť okamžikové v životě lidském, kde nejprozíravější veleduch ani netuší, co šťastná bezoká náhoda vynese na hladinu vědeckého života veškerého člověčenstva; v nepřetržitém pohybu šroubovitém, jakým se kulturní dějiny domáhají svého vrcholení, pojednou to hrkne, odvěké záhady zazáří jasností Křížíka, a pohádkový poklad nejcennějších vědomostí našich obohacen jest okamžikem takovým perlou jakosti nejprvnější.

Téhož vzácného druhu krásný exemplář okamžikový snesl se t. r. nad jindřichohradeckým obzorem v pondělí dne 19. srpna, když se na Novém městě právě nejživější provozovala výměna peněz a zboží. Krokem zeměkouli odstrkujícím bral se tu velevážný občan jeden kolem nabídky keramických výrobků cizokrajných, a hle! — teď spadl okamžik ten právě s nebe — objeví se v 9 hod. 35 m. světového času mezi talíři a hrnky různotvárnými koflíček na kávu s řeckým nápisem svrchu položeným. Rychlostí blesku vytáhl rukou jednou peníze z kapsy a schoval rukou druhou koflíček v kapse druhé, ukončiv taktéž okamžikem vzácný obchod beze všeho vyjednávání a smlouvání, načež vítězoslavným pochodem a s úsměvem líbezným, jakoby nejsladší andělíčky políkal, ubíral se k domovu svému krásnému, pln jsa hrdého vědomí a pevného přesvědčení, že řecký nápis koflíčku „stel dukakés“, ježž tu pro neřecké čtenáře těchto listů do latiny jsme přepsali, dostane na budoucí alianční výstavě evropské nejprvnější cenu.

Avšak tušení bývá mnohdy mučení. A tak bylo i s počátku zde. Náš učenec šťastný perkutoval i auskutoval řecký nápis všestranně, aby se domohl významu nanejvýš hlubokého, jaký zajisté v delfickém jeho znění krátkém vězel, avšak marně! Obracel jej na pravo, na levo, jako rukavičku též dovnitř a zevnitř, ale vše nadarmo; stále se na něj usmívalo jen úšklebně „stel dukakés“!

... národ pastevců, jaký se potuloval na drsných úbočích Taygetu, výhradně výrobou sýra se živě, především přihlížel k tomu, aby hájil svého majetku před socialistickými a komunistickými choutkami svých sousedů nejbližších, ba i soukmenovců vlastních. A co tu pak přirozenějšího, nežli že maje sestaviti nějaké „desatero“, na první místo položil příkaz „nekrad' sýra!“⁵

⁵ ΣΤΕΛ ΔΟΥΚΑΗΣ, Ohlas od Nežárky 19(1889), č. 35 z 30. 8., 1–3, str. 1

Některé Studničkovy práce využily popularity verneovek či „broučkiád“ Svatopluka Čecha. V roce 1892 Studnička pod pseudonymem Pravdomil Čech vydal román *Luňan Hvězdomír Blankytný*, ve kterém se na poměrně chudé dějové osnově — sedmidenní návštěva Luňana na Zemi — snažil popularizovat rozvoj přírodních věd a techniky, kritizovat národnostní a sociální poměry atd.

„Milý pane Blankytný, to nic nedokazuje, že máme tolik časopisů a tak různých“, odvětil neustupný tentokráte p. Brouček, který si na tom zakládal, že druhdy hrával s redaktorem nějakým v karty, a byl přesvědčen, že zná tajnosti veškeré výroby novinářské. „Řemeslo je řemeslo a živí svého muže, pokud jde; a naše výroba novin jest řemeslo mladé, moderní a tedy jde, je výnosným bez ohledu na jakost výrobku, jak naši páni upřímnější praví, reklamu a její divy majíce na zřeteli. Napiš do novin, co chceš, lid tomu venku věří, chovaje dosud ještě přesvědčení, že by se to nesmělo tisknout, kdyby to nebyla pravda. Páni by to prý nedovolili.“

„Podlé toho, co tu vidím, měli byste pravdy nekonečně mnoho, kdyby všechno bylo pravdou, co v novinách je obsaženo“, škádlivě poznamenal Luňan patrně novinářstvu nepřející, čímž hostitele svého popíchl k odporu jindy nemožnému.

„A kdyby nebylo novin“, odvětil na to polo rozhořčeně p. Brouček, „nedozvěděl by se náš lid teprve žádné pravdy! Vždyť se nikomu nenařizuje, nikdo se nenutí, aby měl všechno za pravdu, co v novinách čte; nechť uvažuje, co může a nemůže být, nechť má stále na zřeteli, že noviny píšou lidé z kostí a masa, kteří také chodí na plzeňské, a pak se nebude tolikrát klamat. Mne na př. noviny nezbalamutí. Já jich mnoho nepřečtu, ač vím, čemu se může věřit a co je pouze výplňkem papíru.“

„To rád Ti věřím, příteli milý! kdo málo jí, nezkazí si žaludek“, žertoval tu host jeho, takže p. Brouček, aby bezúčelný hovor tento ukončil, zkrátka prohlásil:

„Novinářství je první velmoc evropská, ba, světová, a každý může v ní být potentátem!“ načež odešel s ním do místností zadních, kde jsou umístěny herny, jeviště to vášnivosti lidské hrou v karty se jevící, jak tvrdí naši moralisté.⁶

⁶ *Luňan Hvězdomír Blankytný*, Praha 1892, str. 73–74

Všem, jejichž utrmácený duch nenalézá z těch či oněch důvodů poklidu vnitřního, můžeme vřele doporučití půvabnou a snadno dostupnou exkurzi do jiného světa, četbu starých populárních knížek a článků Františka Josefa Studničky.

Není-li člověku volno v tomto slzavém údolí pozemském, obrací mimovolně své zraky ku blankytu nebeskému, za nočního klidu k velebné obloze hvězdnaté, aby útěchy neb aspoň zapomenutí svých útrap našel zde v nadzemských prostorách mezi věčně ne-skalenými světy vznešenými, klidně a soucitně k zemi patřícími. V jejich tajemném pohybu hledá klíč k vysvětlení svého temného osudu, z jejich podivuhodného sestavení snaží se vyzpytovat záhyby své budoucnosti, v jejich líbezném a klidném záři přichází i utrmácený duch jeho k poklidu vnitřnímu, na zemi marně hledanému.⁷

Zakončeme tento článek věnovaný literárním výtvorům Františka Josefa Studničky zajímavým citátem z jeho článku *Mikuláš Koprník*.⁸ Domníváme se, že má nadčasový význam.

Jestiť názor světový funkcí času !

LITERATURA

- [P] Pánek A., *Dr. František Josef Studnička. Nástin jeho života i činnosti*, Časopis pro pěstování matematiky a fysiky **33** (1904), 369–480.
- [N1] Němcová M., *František Josef Studnička a Americký klub dam*, Matematika v 19. století. Sborník přednášek z letních škol Historie matematiky (ed. J. Bečvář, E. Fuchs). Dějiny matematiky, sv. 3, Praha, Prometheus, 1996, 111–114.
- [N2] Němcová M., *František Josef Studnička a Bernard Bolzano*, Matematika v 19. století. Sborník přednášek z letních škol Historie matematiky (ed. J. Bečvář, E. Fuchs). Dějiny matematiky, sv. 3, Praha, Prometheus, 1996, 115–119.

⁷ *O soustavě sluneční*, Praha 1868, str. 3

⁸ ČPMF 2(1873), 1–56, str. 15